

Radieta

Uplynulo sto rokov od dňa, keď sa 3. augusta 1926 hlásením Tu Rádiožurnál Bratislava začalo pravidelné rozhlasové vysielanie na Slovensku. Dvadsaťročie delilo prvý úspešný rádiový prenos od počiatkov hlásení pobočky rozhlasovej spoločnosti Radiojournal v Bratislave. Tento časový posun spôsobili obavy vládnucich vrstiev vo svete zo zaplavenia vzdušného priestoru elektromagnetickými vlnami, ktoré by mohli narúšať bezdrôtové vysielanie pre armádu a loďstvo. Na Slovensku to bol tiež byrokratický prístup k problematike, spojený so zavádzaním vysokých koncesionárskych poplatkov a licenčných obmedzení. V Československu bola v tomto období držiteľom licencie na vysielanie len rozhlasová spoločnosť Radiojournal v Prahe, ktorá tu 18. mája 1923 uviedla periodické vysielanie, tretie na svete po USA, druhé v Európe po Veľkej Británii. Pôsobenie spoločnosti na Slovensku predstihlo pokusné rozhlasové vysielanie, ktoré 20. - 22. decembra 1925 uskutočnili kultúrni pracovníci a poštovní technici prostredníctvom uspôsobeného rádiotelegrafného vysielача v Haniske v Košiciach.

Jubileum Slovenského rozhlasu inšpirovalo múzejníkov k predstaveniu zbierky s deväťdesiatkou rozhlasových prijímačov. Počiatočnou snahou zachraňovať a zachovávať technické pamiatky kultúrneho dedičstva sa v múzeu postupne sústredilo 18 aparátov. K nim v roku 2008 pribudlo 53 rádií hlavne československej proveniencie, nadobudnutých prostredníctvom grantu ministerstva kultúry a ďalších päť kúpou. Kolekcia sa aj ďalej dopĺňala darmi či zberom. Najstarším exemplárom múzejnej zbierky je Radieta, pravdepodobne z druhej polovice 20. rokov 20. storočia.

V čase, keď začal Slovenský rozhlas vysielateľ, už bolo v Československu 175 081 registrovaných koncesionárov, ktorí mohli vlastniť prijímače, z toho na Slovensku a Podkarpatskej Rusi 7 949 a dvaja koncesovaní výrobcovia, pričom ešte v roku 1924 bolo udelených 20 koncesíí na výrobu rádií a súčiastok. Koncesionárske poplatky boli pomerne vysoké, takže sa objavilo i mnoho „čiernych“ poslucháčov, keďže bolo možné naladiť aj vysielania okolitých krajín. Majitelia i tvorcovia prístrojov sa združovali do vlastných spolkov.

V tomto čase firmy u nás prevažne len dielensky montovali korpusy zo súčiastok iných spoločností na základe licencií. Dielenská sériová produkcia sa začala rodiť ešte pred prvou svetovou vojnou, no zvýšila sa až po spustení vysielania na začiatku 20. rokov, i keď exempláre s náročným ovládaním boli naďalej cenovo málo dostupné.

Prvý samostatný rádiový mechanizmus, vyrábaný sériovo v ČSR, bol prijímač Kecal, vyvinutý v roku 1923 v laboratóriách Novej epochy a Rádioamatéra, prevažne pre export. Medzi najväčších výrobcov patrili Rádiozávod Zenit v Přelouči (s licenciou Telefunken), Telegrafie v Pardubicích (Philips), Telektra v Olomouci a Radieta v Prahe-Vršovicích. Na Slovensku prvý produkoval rádiá v Bratislave Václav Tauš.

Pôvodne rozhlasové prijímače pripomínali otvorené elektrické konštrukcie z káblov, cievok, spínačov a elektrónok uložených na montážnej doske. Do pevnej zostavy prináležala veľká rámová anténa a samostatne slúchadlá alebo veľký reproduktor na verejný príjem v kinách, reštauráciách... Cenovo prístupnejšie kryštálové prijímače, tzv. kryštálky, vyžadujúce výkonný vysielač, si ľudia zostrojili aj sami podľa schémy. Nepotrebovali vlastný zdroj elektrickej energie, lebo využívali energiu cez anténu odoberaného signálu. Po rozšírení rádiostaníci, ktorým sa miešali signály, ustúpili výkonnejším a citlivejším elektrónkovým prístrojom.

V prvej polovici 20. rokov zariadenia získali vzhľad masívnej drevenej skrine so skosenou prednou stenou, s komponentami naďalej umiestnenými zvonku, tzv. allkoncert. Prevažne kruhový kovový rám napínal nechránenú papierovú membránu na menších externých reproduktoroch. Od druhej polovice 20. rokov drevené i kovové truhlice s odklopným vekom už mali štrbinovú číselnú stupnicu. Menšiu hranatú trúbu ampliónu mohla vyplňať membrána aj z lakovaného hodvábu. Koncom desaťročia sa prijímače rozšírili o bakelitové, so zaoblenými hranami a odnímateľnou hornou stenou a reproduktory o tanierové, neskôr skrinkové.

Práve na rozhraní prvých dvoch dizajnových trendov, rok po začatí rozhlasového vysielania v Československu, Elektrotechnická továrň ETA, spol. s ruč. obm., Praha - Vršovice získala licenciu na realizáciu rádiových prijímačov. Názov spoločnosti ETA, pôsobiacej asi od roku 1919, bol skratkou slov elektronické aparáty, ktoré vyrábala. Do jej produkcie spočiatku prináležali malé elektrické spotrebiče pre domácnosť, herné automaty, trafostanice, tuhové odpory... Firma prosperovala a rýchlo sa rozrastala, počet jej zamestnancov stúpil od založenia do zrodu prvého rádia viac než na desaťnásobok. Majitelia zachytili nový, nastupujúci trend zatiaľ bez frekventovaného zastúpenia v období, keď si rozhlas len hľadal cestu do československých domácností. Asi mesiac po nadobudnutí koncesie, v novembri 1924 vytvorili rádiové oddelenie Radio-ETA, z čoho vznikla značka prijímačov Radieta.

Zakrátko po zaradení prijímačov a ich súčiastok do programu už Radieta prináležala k významným československým značkám priekopníckej generácie československých rádiotechnických tvorcov. V ponuke mala okrem hotových montovaných aparátov a ich komponentov, napríklad transformátorov, i dielce so stavebnými inštrukciami, podľa ktorých sa dali zostrojiť prijímače, hlavne kryštálové, i v domácich podmienkach. Návod, do roku 1929 vydávaný rádioamatérskym periodikom Rádio všem, redigoval Ing. František Štěpánek. Hneď na začiatku pôsobenia v roku 1925 uvedená kryštálka sa stretla s úspechom, ku ktorému dopomohli i publikované, takmer reklamné príspevky, vyzdvihujúce kvalitu materiálov a technického riešenia za najlepšiu možnú cenu, zdôrazňujúc: „Československému radioamatérovi výrobek československý.“ V 30. rokoch 20. storočia aj rádioprijímače sa vrátili k základnému označeniu ETA. V roku 1939 firmu získala nemecká Askania a hospodársky program sa preorientoval na optické prístroje. Dnešná ETA bola pôvodne ESA - Elektrotechnická společnost akciová založená v Hlinsku v roku 1943, v roku 1948 znárodnená a začlenená do koncernu Elektro-Praga. Podnik v roku 1960 získal ochrannou známku ETA pôvodnej firmy Elektrotechnické aparáty a v roku 1996 podľa nej aj zmenil názov.

V zbierkach múzea, ktoré sú v súčasnosti prezentované na výstave **Z rádia hlas už 100 rokov teší nás...**, sa nachádza artefakt z čias, kedy ETA signovala svoje produkty logom Radieta. Nemá žiaden výrobný štítok ani označenie, ktorý by jednoznačne napovedal o zhotovovateľovi či dokonca názve exponátu, však väčšina komponentov nesie značku Radieta, elektrónky Philips a jedna zo súčiastok je z rakúskej firmy Eumig. Vzhľadom k chýbajúcemu štítku sa vynára otázka, či nešlo práve o stavebnicový formát, tak propagovaný firmou Radieta, no kvalitne zostrojená drevená vonkajšia schránka s čiastočne odklápacím vekom a ebonitovou frontálnou stenou tejto verzii nezodpovedá. Podložka dna so všetkými výstavbovými komponentami je úplne vysúvateľná, čo umožňuje prístup k súčiastkam. S montážnou doskou je spojené aj čelo s ovládacími prvkami. Podľa ich mechanického prepojenia slúžia na ladenie oboch obvodov, kde dvojitý ovládač jedného z kondenzátorov umožňuje oddelené súosové hlavné a jemné ladenie. Ďalšie regulátory sú

určené pravdepodobne na nastavenie väzby vstupnej anténovej cievky A/Z (anténa / zem) a na ovládanie reostatu pri použití batériových elektrónok s priamym žeravením približne 4 V. Piaty prepínač Vyp.–pomalu–Zap. zrejme upozorňuje na potrebu pomalého zapínania žeravenia, aby sa prudkým nábehom prúdu nezničili citlivé vlákna elektrónok. Pohľad do útrob objektu je nemenej zaujímavý ako vonkajší dizajn. Oba lamelové otočné kondenzátory spolu s pôsobivou veľkou, košovo vinutou cievkou pri každom, vytvárajú obvody, vyberajúce z éteru konkrétnu rozhlasovú frekvenciu. Dva obvody predeľuje výrazná kovová tieniaca priehradka, ktorá oddeľuje citlivú vysokofrekvenčnú časť od nízkofrekvenčných obvodov s viacerými transformátormi pre obmedzenie nežiaducej elektromagnetickej väzby. Z elektrónok sú identifikované Philips A410 a Philips B406, pričom A410 je univerzálna trióda používaná vo vysokofrekvenčných zosilňovačoch a detekčných stupňoch; B406 bola výrobcom Philips uvádzaná predovšetkým ako nízkofrekvenčný výkonový zosilňovač. Štvorelektrónková batériová konštrukcia patrí k historickému typu TRF (Tuned Radio Frequency) zostavy, čiže priamo ladený vysokofrekvenčný prijímač, ktorý zachytávané vlnenie zosilňuje na vlastnej frekvencii v ladených vysokofrekvenčných stupňoch, až potom sa detekciou mení na nízkofrekvenčný, teda zvukový signál. Prístroj vznikol v období, keď zariadenia ešte nemali zabudovaný reproduktor, tak vyžaduje externý. Integrované reproduktory sa v domácych prijímačoch výraznejšie presadzovali až na prelome 20. a 30. rokov. Vznik batériového aparátu možno radiť do druhej polovice 20. rokov 20. storočia, približne do obdobia 1926–1928 nielen na základe veľmi ranej koncepcie. Do tohto obdobia dobre zapadajú i zachované súčiastky, medzi nimi košové cievky, veľké mechanické vzduchové kondenzátory, staré transformátory, elektrónky Philips A410 a Philips B406 i textilne izolované vodiče...

Nasledujúce dizajnérske trendy rádioprijímačov si spolu so záhadným modelom Radieta môžu na vlastné oči záujemcovia do konca septembra 2026 pozrieť naživo na výstave v priestoroch múzea.

2026 © Hornonitrianske múzeum v Prievidzi
Spracovala: Mgr. Jaroslava Kupčoková

